

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Семиліточка : Укр.нар.казки у записах та публікаціях письменників XIX - поч. XX ст. / мал. К. Музики. К. : Веселка, 1990. 320 с.

РОЗШИРЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ДІАПАЗОНУ ЕКСПРЕСИВНОЇ ЛЕКСИКИ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА»)

Інна Сергієнко, здобувач ступеня вищої освіти бакалавра

Науковий керівник: Н. І. Кухар, кандидат філологічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

EXPANSION OF THE FUNCTIONAL RANGE OF EXPRESSIVE VOCABULARY (ON THE MATERIAL OF THE NOVEL OF VLADIMIR LYS "THE YAKOV CENTURY")

Inna Serhiienko, bachelor's student

Scientific supervisor: Nina Kukhar, PhD in Philology, Associate Professor

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

***Анотація.** У статті досліджено функціональний діапазон категорії експресивності та потенціал експресивної лексики в романі Володимира Лиса «Століття Якова».*

***Ключові слова:** експресивність, лексика, діапазон, потенціал, мовна одиниця, семантика, конотативність, денотативність, лексичне значення.*

***Abstract.** The article deals with the functional range of the category of expressiveness and the potential of expressive vocabulary in Volodymyr Lys's novel The Century of Jacov.*

Keywords: *expressiveness, vocabulary, range, potential, language unit, semantics, connotativeness, denotativeness, lexical meaning.*

Мовознавці розглядають експресивну лексику не лише як утілення суб'єктивного ставлення мовця до змісту або адресата мовлення, а також як засіб поповнення словникового складу мови одиницями з емотивним стрижневим елементом. Експресивна лексика є основним інструментом реалізації експресивної функції мови. Відповідно у семантиці експресивів простежується така закономірність: номінативна функція відсувається на периферію, водночас експресивна номінація стає ядром лексичного значення. Тобто номінативна функція для експресивів менша характерна, оскільки можемо спостерігати принципів відмінності між експресивним номеном і нейтральною лексемою, яка виокремлює і фіксує певний клас предметів, ознак, дій, станів. Натомість експресиви передають особливості конкретного референта, його незвичність, унікальність або навіть аномальність на тлі однотипних із ним [Бойко 2016: 43].

Експресію визначають як спеціально створений мовленнєвий ефект, що пов'язаний з уживанням слова у стилістично нетиповому для нього контексті, невластивому мовному оточенні, адже всі лексеми закріплені за певною системою, стилем, мають національно-культурні та часові маркери.

Дослідники виокремлюють у семантиці експресивного слова компоненти трьох рангів – денотативні, конотативні та образні. Ці компоненти можуть комбінуватися, а також репрезентувати конотацію самостійно, оскільки є результатом суб'єктивного сприйняття мовцем реальної дійсності. Такі складні процеси у семантичній структурі експресива зумовлюють численні напрямки й підходи в його дослідженні.

Функціонування експресивної лексики майже у всіх сферах спілкування (крім офіційно-ділового мовлення) можливе завдяки властивості експресивів бути засобом вторинної номінації, виявом суб'єктивного складника в мовленні, зокрема його прагматичної орієнтації [Помирча 2019: 131]. Н. Бойко

наголошує, що експресія має лише зовнішній характер і визначається в семантиці лексичної одиниці у випадку набуття нею хронологічних, соціальних, територіальних, іностильових чи інокультурних ознак, які актуалізуються у зв'язку з входженням лексичної одиниці до складу інших пластів [Бойко 2016: 39].

Денотативно-конотативна, конотативна, функціонально-семантична експресивність належить до семантичних феноменів, функціонально-стилістична – до стилістичних явищ. Четвертий тип експресивності визначають як специфічне і тимчасове вживання слова у зв'язку з необмеженим експресивним потенціалом, тож її слід кваліфікувати як експресію – складну стилістичну категорію, що ґрунтується на комплексі психічних, соціальних та лінгвістичних чинників, застосовується для інтенсифікації виразності повідомлюваного, збільшення ... сили висловлювання» [Чабаненко 1984: 7].

Мета нашої розвідки – окреслити тематичні групи експресивної лексики роману В. Лиса «Століття Якова» та визначити її функціональний діапазон.

У науковій літературі на сьогодні не існує єдиної класифікації експресивів. Т. Коваль узагальнила погляди мовознавців і систематизувала експресивну лексику в такий спосіб: лексеми, що називають певні почуття і є емоційними вже за своїм лексичним значенням; слова, емоційне забарвлення яких досягається шляхом використання суфіксів пестливості, зневаги; слова, які виражають позитивну чи негативну оцінку явищ і предметів дійсності або почуття й стан людини; синоніми до слів, позбавлених емоційного відтінку; слова з відтінком фамільярності; лайливі слова; лайливі слова, утворені від назв тварин і деяких страв; слова дитячого мовлення; поетична лексика (і символи також); запозичені елементи; урочисті слова (старослов'янські і власне українські); вульгаризми та жартівливі слова [Коваль 2011: 470].

У результаті суцільної вибірки у тексті роману Володимира Лиса «Століття Якова» було виокремлено такі групи експресивів:

1) лексеми, що називають певні почуття і є емоційними вже за своїм лексичним значенням (22 лексеми – 14%): *біль, відвага, відчай*;

2) слова, емоційне забарвлення яких досягається шляхом використання суфіксів пестливості, зневаги (28 лексем –18%): *бабушенція, батечко, вовчисько*;

3) слова, які виражають позитивну чи негативну оцінку явищ і предметів дійсності або почуття й стан людини (68 лексем – 44%): *байдужий, безсовісний, розлючений*;

4) синоніми до слів, позбавлених емоційного відтінку (14 лексем – 9%): *беркицьнутись, блимати, волочитися*;

5) лайливі слова (14 лексем – 9%): *анцихрист, балбес, бідота*;

6) поетична лексика (і символи також) (3 лексеми – 2%): *шляхетський, благородство, спокуса*;

7) запозичені елементи (5 слова – 3%): *ковбой, мачо, модерновий, покайфувати, додекафонічний*;

8) вульгаризми (2 лексеми – 1%): *мужлан, пащека*.

У зібраному матеріалі переважають експресиви, які виражають оцінку явищ і предметів дійсності або почуття й стан людини: загалом 68 лексем (44% у картотеці дослідження). Це переважно прикметники із семантикою негативної оцінки або негативних почуттів: *І тоді Зося, наче **розлючена** тигриця, кинулася на нього й почала бити своїми маленькими кулачками, а потім дряпати довгими червоними кігтями шию, лице, груди (І, с. 112); З якоюсь **лютою** затятістю перебирала бульбу й лущила квасолу, орудувала праником, перучи білизну в холодному рові за вбогою садибою, вчилася серпом орудувати, коли прийшли жнива (І, с. 129).*

Експресиви, репрезентовані дієсловами, автор використовує для художнього відтворення стану людини, переважно її негативних та позитивних емоцій: *Після того, як зновика категорично відмовився йти жити до дочки (Олька і **плакала**, і об поли **била**, й до Вікторії руки **протягала**, шукаючи підтримки), йому таки всунули телефона (І, с. 194); Але те не вельми **радувало** (І, с. 136); – Та й мені здається – **любили** вас покійні мама... **Ненавиділи** й **любили**... Бувайте, дядьку Якове... (І, с. 210).*

У тексті роману «Століття Якова» використано 22 лексеми, що називають певні почуття і є емоційними вже за своїм лексичним значенням (14% у картотеці дослідження). Володимир Лис вживає лексеми, які мають позитивну семантику – передають почуття радості, щастя, краси, любові: Останньою любов'ю була Гандзя (1, с. 212); Його *щастя*, його *кохання* зрадливе, підле, вночі постукало у маленьке віконце їхньої хатини, під яким він спав (1, с. 28); Його переповнила дивна *ніжність* (1, с. 117). Але простежуємо стійку закономірність: у художній тканині твору переважають експресиви негативного характеру (суму, жаху, почуття ненависті й гніву, горя, смутку): *Питає в ночі, вітру, у пам'яті своєї, свого **болю, страху** (1, с. 183); Зося дивилася на нього своїми прекрасними зеленкуватими очима з поволокою, в тих очах, він добре бачив, сидів птах **відчаю. Відчаю, але й зневаги** (1, с. 98); 3 очима, **ненавистю** поїденими (1, с. 155).*

Отже, експресивна лексика як стилістичний засіб художнього тексту не лише номінує почуття та емоції, а також підсилює виразність зображуваного, перетворює внутрішнє, суб'єктивне у зовнішнє, об'єктивне, доступне для сприйняття.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойко Н. І. Семантична основа лексичної експресивності. Лінгвостилістичні студії, 2016. С. 39-54.
2. Коваль Т. Л. Експресиви як безпосередній засіб репрезентації експресивної функції мови. Київ : Наук. думка, 2011. С. 468-476.
3. Помирча С. В. Експресивна лексика як особливе та специфічне явище української літературної мови. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 7(75), жовтень. С. 129-131.
4. Чабаненко В. А. Основи мовної експресії. К. : Вища школа, 1984.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лис В. Століття Якова. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. 246 с.